

ВИХОВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті окреслено сутність компетентності особистості для теорії і практики виховання в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа». Схарактеризовано програмно-педагогічні засоби формування практичної здатності особистості діяти відповідально на основі цінностей в умовах цілісного освітнього процесу. Визначено пріоритети цілеспрямованого освітнього процесу щодо єдності навчання, виховання, розвитку особистості, а також інструменти й механізми врахування ціннісного потенціалу компетентностей на основі сутнісного наповнення ціннісного ставлення особистості до навколишнього світу в загальній структурі компетентності й орієнтирах виховання. Закцентовано увагу на вихованні компетентної особистості та об'єктивній характеристиці ціннісної

спрямованості особистості, формуванні в неї ідейних переконань і готовності чинити морально. Обґрунтовано взаємозв'язок цінностей та компетентностей для розвитку ціннісно орієнтованої діяльності особистості як можливості проявляти себе, задовольняти потреби та розвивати інтереси, жити і працювати в реальних умовах. Доведено, що компетентність у Новій українській школі формується на основі системи цінностей, які сприяють прояву практичної здатності (компетенції) та набуттю індивідуального соціального досвіду особистості.

Ключові слова: система цінностей, взаємозв'язок цінностей і компетентностей, ціннісні ставлення, виховний потенціал компетентностей, практичні здатності.

Tetyana HAVLITINA,
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Vice-rector for Scientific and Pedagogical Work at
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8878-2160
e-mail: gavlitina@ukr.net

EDUCATION OF COMPETENT PERSONALITY IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The article aimed at revealing the importance and essence of personal competence for the theory and practice of education in the context of the implementation of the Concept of reforming general secondary education «New Ukrainian School». It has been revealed the features of the competence approach to student education. The essence of education of the competent personality of the student is opened. The program-pedagogical means of formation of practical ability of the person to act responsibly on the basis of values in the conditions of integral educational process in the New Ukrainian School are characterized.

It has been outlined tools and mechanisms of consideration value potential of competencies on the basis of the essential content of the value attitude of the individual to the world in the general structure of competence and guidelines for education.

Emphasis is placed on the education of a competent person, which should provide an objective description of the value orientation of the individual, the formation of ideological beliefs and willingness to act morally and adhere to etiquette based on values, as stated in the New Ukrainian School Program in the approach to values.

The interrelation of values and competencies for the development of value-oriented activities of the individual as an opportunity to express themselves, meet needs and develop interests, live and work in real conditions.

It is proved that competence in the New Ukrainian School is formed on basis of a system of values that contribute to the manifestation of practical ability (competence) and the acquisition of individual social experience of the individual.

Key words: value system, interrelation of values and competencies, value attitudes, educational potential of competencies, practical abilities.

Постановка проблеми. В умовах освітньої реформи набула популярності компетентнісна освіта, що охопила всі рівні та складові освітнього процесу в Новій українській школі. Особливою та необхідною складовою цього процесу є виховання як цілеспрямована діяльність, що здійснюється в закладах загальної середньої освіти та зорієнтована на формування і розвиток духовно-морального зростання особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018).

Особливої ваги в сучасних умовах набирає компетентнісна спрямованість освітнього процесу в закладах освіти на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) та спеціальні (предметні) компетентності учнів. У цих умовах компетентнісний підхід став фундаментом Концепції Нової української школи, а наскрізне виховання на цінностях – вагомим формулою її впровадження.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Розуміння сутності та проблем виховання, підходи до його здійснення представлено в дослідженнях низки авторів. Так, педагогічні теорії на засадах виховання розвинули Г. Ващенко, Б. Грінченко, С. Русова, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Різні підходи до виховання висвітлювали А. Бойко, С. Алексєєнко, А. Драгул, О. Столяренко, В. Струманський, Ю. Руденко, О. Докукіна, В. Постовий, О. Семенов та ін. Ціннісні основи виховання як фактор, що формує внутрішню структуру особистості та визначає основні стратегічні цілі її життя, розглянуто в працях І. Беха (ціннісна природа виховання), Г. Костюка (зв'язок спадковості, середовища і виховання), О. Вишневського (системно-ціннісний підхід), К. Журби (цінності як сенс життя особистості), Е. Помиткіна (духовні цінності), В. М'ясищева (ставлення як внутрішній бік зв'язку людини з реальністю), О. Коберника (морально-ціннісна орієнтація), О. Сухомлинської (цінності як ідеал, мета виховання), О. Столяренко (ціннісне ставлення до людини), В. Киричок (гуманістичне спрямування моральних цінностей) та ін.

Особливо значущою є проблема компетентнісної освіти та виховання. Її ідеї знайшли відображення у роботах Б. Ельконіна, І. Зязюна, О. Пометун, С. Подмазіна, І. Родигіної, Дж. Реана, І. Якиманської та ін. Питання формування компетентностей висвітлене у Концепції «Нова українська школа», Державних стандартах початкової та базової повної загальної середньої освіти, нових програмах, відповідно до яких пріоритетним є завдання впровадження компетентнісного підходу в освітній процес сучасної школи, а також розробка навчально-методичного забезпечення щодо формування компетентностей у дітей та учнівської молоді тощо.

Неабиякої популярності набули концепти компетентнісно орієнтованої освіти для цілісного освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, єдності навчання, виховання та розвитку учнів. Орієнтує на виховання компетентної ціннісно орієнтованої особистості Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей».

Водночас, незважаючи на вагомий програмно-педагогічний аспект упровадження компетентнісної

освіти у Новій українській школі, проблема виховання компетентної особистості учня ще не знайшла достатнього висвітлення в педагогічних дослідженнях і практичних рекомендаціях.

Мета статті – дослідити та розробити програмно-педагогічні засоби виховання компетентної особистості на цінностях в умовах цілісного освітнього процесу в Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до компетентнісного підходу в освіті компетентності забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини та поступово поглиблюються і збагачуються залежно від умов його впровадження в Новій українській школі. Кожен навчальний предмет має значний потенціал для розвитку ключових і предметних компетентностей учнів. Практично компетентність стає новим виміром освіченості особистості, коли провідна роль відводиться не процесу навчання та обсягу вивченого матеріалу, а кінцевому результату, втіленому в здатності діяти в різних умовах і обставинах.

Для навчання формування і розвиток компетентностей полягає у включенні тих чи інших компетентностей у цілісний освітній процес, практичному наповненні учіння компетентнісними навчальними завданнями з усіх предметів та змістово-технологічному обґрунтуванні інтегрованого змісту освітніх галузей щодо формування ключових і предметних компетентностей відповідно до стандартів освіти.

Для виховання особистості учня в умовах Нової української школи важливо, що компетентність виступає в ролі здатності задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання та обирати життєві пріоритети. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних знань, умінь і практичних навичок, ставлень і цінностей, поведінкових компонентів, усього того, що особистість може мобілізувати для активної ціннісно орієнтованої діяльності.

Повноцінний розвиток особистості в умовах Нової української школи визначається відповідно до гармонійного поєднання всіх сфер становлення завдяки задоволенню фізіологічного, фізичних, психічних, духовних, емоційних, інтелектуальних, соціальних потреб. Кожна сфера розвитку досягає найвищого рівня у тих випадках, якщо задовольняються потреби, які входять до неї. На різних етапах свого розвитку особистість має певні (властиві саме для цього етапу розвитку) потреби, обсяг яких збільшується від того, як вона зростає.

Важливим пріоритетом забезпечення цілісного освітнього процесу в Новій українській школі є досягнення позитивного результату всієї сукупності освітньо-виховних впливів та соціальних чинників. У цьому значенні важливо, якими компетентностями буде володіти особистість, які її потреби задовольняє заклад освіти та якими рисами характеру і якостями буде наділена особистість для активної діяльності та просоціальної поведінки.

Актуальність розгляду компетентності як переважаної цілі освітнього процесу та розробка освітніх програм з її формування передбачає трансформацію знань, умінь і навичок, способів діяльності, цінностей,

набутих учнями в процесі єдності навчання, виховання та розвитку, в компетентність на основі європейської освітньої практики. У контексті цього розглянемо сутність компетентності як категорії виховання для однозначності сприйняття пріоритетів виховання компетентної особистості.

У сучасному вихованні важливо, який зв'язок існує між компетентностями і цінностями, та які пріоритети виховання компетентної особисті визначаються в Новій українській школі. А це передусім – наскрізне виховання особистості на цінностях, необхідних для її успішної самореалізації. Зважаючи на це, цінності не тільки виступають джерелом мотивації, властивістю буття особистості, її потенційною довершеністю і передумовою вільного волевиявлення, а й виражають ставлення до світу. Цінність – це відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога, досвід, сенс життя), виражена у ціннісному ставленні через поведінку, дії, вчинки, судження, ідеї, ідеали, прагнення, потреби особистості, необхідна для її якісної продуктивної взаємодії, тобто соціально закріпленій результат.

Як бачимо, компетентність являє собою об'єктивну модель особистості як суб'єкта виховання, навчання і розвитку та демонструє реальний рівень освітніх досягнень і привласненого соціального досвіду. Ціннісне ставлення у соціумі виступає активною стороною відтворення ціннісних характеристик діяльності, в якій воно було сформоване і є надбанням особистості. Оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього її життя, то важливим бачиться саме диференціація нею особливо значущих предметів, явищ, цінностей, які перетворюються у послідовній залежності потреб у житті та впливають на її поведінку.

Ціннісне ставлення розглядається як емоційно-вольова установка на результат діяльності, виявлення позиції, реакції особистості на предмети, явища навколишньої дійсності з певним ступенем постійності в оцінках і судженнях. Залежно від того, яку роль відіграють ціннісні ставлення в житті людини, у такій ролі вони виступають у її діяльності. Слід зазначити, що особистість водночас виступає суб'єктом різних сфер діяльності, опосередковуючи програму поведінки відповідно до навколишньої дійсності та самої себе в окремих сферах соціальної діяльності. Зважаючи на це, трактування цінності у системі її відношень обґрунтовує їх як загальноприйнятні зразки поведінки через суспільне визнання і схвалення соціальної життєдіяльності людини в цілому.

Отже, ставлення – це зв'язки людини з іншими об'єктами, явищами, властивостями. Усвідомлення своїх ставлень до навколишнього світу породжує відповідні почуття та емоції, які зі свого боку стимулюють діяльність і впливають на розвиток спрямованості особистості.

У цьому значенні важливою є загальна формула компетентності особистості. Обов'язкову внутрішню структуру компетентності складають: знання, вміння, пізнавальні та практичні навички, відношення (або ставлення), емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка. Формується та розвивається компетентність на основі оволодіння особистістю індивідуальним соціальним досвідом (Павлик, 2006, с. 354–357).

Для виховання компетентної особистості важливо те, що основними ознаками компетентностей в освіті є їх поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатомірність, що забезпечують широку сферу розвитку особистості (Пометун, 2004).

Компетентність пов'язана з низкою якостей, інтелектуальних умінь і здатностей, необхідних людям для вирішення проблем і досягнення значимих для них ефективних результатів, що потребує внутрішньої мотивації та цінностей для досягнення конкретної мети (Равен, 2002).

Формування та розвиток компетентної особистості в Новій українській школі наповнюється різними методиками, педагогічними практиками та компетентнісними орієнтирами привласнення певної цінності відповідно до всіх сфер розвитку особистості та компонентів процесуальної моделі сходження зростаючої особистості до духовності, основна мета емоційно-ціннісного компонента якої полягає у прояві емоції бажання, прагнення, поривання досягати, мати, володіти чимось, вибірково контактувати зі світом людей і речей, відчувати задоволення від досягнення життєвого та особистого успіху (Бех, 2018).

Реальним результатом набуття компетентностей є виховна значимість компетентності, яка, на відміну від самої здатності, передбачає врахування особистісної характеристики і ціннісного ставлення особистості до предмета діяльності. Виховання компетентної особистості цілком залежить від ціннісної основи ключових і предметних компетентностей. Визначити цю основу можна за рахунок закладеного механізму виділення ціннісних ставлень та практичних здатностей особистості до ключових компетентностей у Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей». Організаційні можливості освітнього середовища Нової української школи дозволяють за допомогою цього механізму до предметних компетентностей також виділити певні ціннісні ставлення та практичні здатності особистості й урахувати їх у цілісному освітньому процесі.

Систематичне поєднання ключових і предметних компетентностей демонструє їх тісний зв'язок із цінностями. Унаслідок цього тісно переплітаються знання, вміння, навички і способи діяльності з відношеннями, емоціями і почуттями та породжуються ціннісні орієнтації, що виражаються у переконаннях особистості, нормах і принципах поведінки, ідеалах та ін. Ціннісний потенціал компетентностей є джерелом мотивації та позитивним результатом виховних впливів, що простежується у власному та суспільному житті конкретної особистості. Інтегрована цілісність певною мірою набутих компетентностей і цінностей являє собою ціннісно орієнтовану активність особистості як шлях до мети її життя та професійної діяльності. Вагомими елементами такого інтегрованого утворення є ціннісні ставлення та практичні здатності зростаючої особистості як прояв її властивостей, рис характеру для реального сприйняття навколишньої дійсності.

Як зазначено у Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей», виховання компетентної особистості має передбачати об'єктивну характеристику ціннісної спрямованості особистості щодо формування в неї ідейних переконань і готовності чинити морально

на основі цінностей як соціально-динамічних якостей особистості, її світоглядних орієнтирів як погляду на мету і сенс життя, а також етикету як сукупності правил поведінки.

Усе це зосереджує увагу на вихованні, що передбачає: усвідомлену необхідність духовної та моральної поведінки як системної реакції, дій і вчинків у взаємодії з довкіллям; розуміння причинно-наслідкових зв'язків своїх дій і реакцію на домінуюче їх положення; вміння обґрунтовувати і цивілізовано відстоювати свою позицію та висловлювати власну точку зору стосовно діяльності; можливість приймати зважені рішення щодо діяльності та задоволення потреб і інтересів; прагнення виявляти відповідальність за свої вчинки та брати на себе посилені обов'язки; проявляти силу волі та наполегливість у протистоянні аморальним впливам тощо (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018).

Компетентнісний підхід до виховання має забезпечувати використання набутих особистістю цінностей у відповідній ціннісно орієнтованій діяльності та в системі поведінки, вчинків і дій, а також гуманістичному діалоговому міжособистісному спілкуванні, душевно-практичних контактах, емоційній виховній взаємодії в середовищі Нової української школи та індивідуальному виховному просторі особистості учня (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018).

Виховна значимість компетентностей є логічним продовженням бажання підняти на якісно новий рівень вихованість особистості та ефективність і результативність освітнього процесу завдяки новому змісту освіти та системи цінностей і якостей особистості, що розвиваються і виявляються через ціннісні ставлення. Саме тому сучасне виховання вимагає науково обґрунтованої системи цінностей для виховання компетентної особистості.

Новий зміст компетентнісної освіти в Новій українській школі закладений у державних стандартах освіти, проте відсутність стандарту профільної школи унеможливає сьогодні укласти уніфікований перелік цінностей для потреб виховання компетентної особистості. Таку узгоджену з орієнтирами виховання систему спільних цінностей пропонує розроблена Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки (Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки, 2020).

Цінності обумовлені своєю універсальністю і суспільною та особистісною значущістю. Їх трансформація у цілісний освітній процес Нової української школи закріплює цінності в орієнтирах виховання та ціннісних ставленнях, які узагальнюють широке коло явищ і предметів навколишньої дійсності та диференціюються в поведінці, діях, вчинках, судженнях, ідеях, ідеалах, прагненнях, переконаннях і мотивах життєдіяльності особистості. Ціннісні ставлення виступають як ціннісно-вольова установка на бачення і прогнозування результату виховання учнів з певним ступенем активності, прояву, реакції особистості на предмети та явища реальної дійсності.

Системний підхід до наскрізного виховання на цінностях простежуємо в Основних орієнтирах вихо-

вання учнів 1–11 класів, де подається характеристика виховних досягнень та практичне наповнення виховними орієнтирами чисельної кількості ціннісних ставлень за віковими модифікаціями, а також забезпечення умов для їхньої реалізації на різних рівнях упровадження (наказ МОНМС України «Про основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», 2011).

Ураховуючи наявний багаторічний досвід поширення цих орієнтирів, тематичний зміст виховання компетентної особистості для потреб Нової української школи на цей час можливо спроектувати за змістовими лініями освітнього процесу в Новій українській школі, виокремивши до них ціннісні ставлення та практичні здатності особистості, які стимулюють діяльність і впливають на спрямованість зростання особистості.

Як свідчать дослідження компетентності з позицій Нової української школи, до її характеристики включено значний перелік компетентностей, сукупність яких має узгоджуватися між собою та обов'язково включати соціальну зрілість та соціальну активність особистості. У цілому компетентність демонструє реальний рівень досягнень особистості, привласнений нею досвід, який постійно змінюється з її розвитком і менталітетом.

Цікавим є співвідношення компетентностей між собою та узгодженість компетентностей із компетенціями особистості як результативності виховання компетентної особистості на основі створення ідеальної об'єктивної моделі навчання, виховання та розвитку особистості в Новій українській школі. Будучи успішною (а отже, і компетентною) в одних видах діяльності або сферах життя, людина може бути частково або повністю нереалізованою в інших. Практичну здатність особистості можна порівняти із компетенцією особистості в різних (окремих) сферах життя чи видах діяльності.

Компетентності для виховання є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність особистості до подальшого життя, розвитку її активної участі в особистому житті та житті суспільства, а компетенції – окреслюють практичну можливість особистості жити та працювати в реально складених умовах, тобто бути компетентним у власному житті.

Висновки. Отже, виховання компетентної особистості цілком і повністю залежить від структури компетентності, яка покладена в основу цілісного освітнього процесу Нової української школи і до якої, поряд зі знаннями, вміннями, навичками, мають бути включені ціннісні ставлення, емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка особистості, що посилюються світоглядними орієнтирами виховання та регульованими проявами міжособистісних людських взаємин.

Виховання компетентної особистості вимагає наявності системи цінностей для потреб Нової української школи та враховувати в освітньому процесі ціннісної основи ключових і предметних компетентностей, ціннісний потенціал компетентностей, практичну здатність (компетенцію) особистості у задоволенні власних прагнень та життєвих і особистих інтересів, у певних обставинах і ситуаціях мобілізувати здобуті знання та досвід для активної ціннісно орієнтованої

діяльності, керуватися бажанням діяти і розвиватися для досягнення життєвої мети.

Для Нової української школи важливо, що компетентність має стати тим універсальним поєднанням умінь, знань, навичок, способів мислення, ціннісних орієнтирів та ідейних переконань, які дозволяють упевнено й успішно знаходити вихід із нестандартних життєвих ситуацій. Саме таке їх поєднання в цілісному освітньому процесі, де вагоме місце посідає виховна цінність компетентностей під час навчальних і виховних занять, позакласної і позашкільної роботи, виховної взаємодії учасників цього процесу, що дає можливість особистості досягти успіху в подальшому повноцінному житті та професії.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі є аналіз виховного змісту компетентностей для потреб Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. (2018). Інститут проблем виховання НАПН України. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення: 12.03.2021).

Павлик, Н. П. (2006). Компетентність як категорія теорії виховання. *Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: науко.-теорет. зб. С. 354–357. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4454/1/1Kompetent.pdf> (дата звернення: 23.03.2021).

Пометун, О. (2004). Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Вісник*. № 22.

Равен, Дж. (2002). Компетентность в современном обществе. Москва. С. 280.

Бех, І. Д. (2018). Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: Букрек. С. 183–187.

Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки. (2020). URL: https://www.roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsional%60no-patriotychne-vykhovannya-.php (дата звернення: 23.03.2021).

Про основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 р. № 1243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v1243736-11#Text> (дата звернення: 12.03.2021).

[rada.gov.ua/rada/show/ru/v1243736-11#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v1243736-11#Text) (дата звернення: 12.03.2021).

REFERENCES

«Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti [The program «New Ukrainian School» in the progress of values]. (2018). Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (data zvernennia: 12.03.2021). [in Ukrainian].

Pavlyk, N. P. (2006). Kompetentnist yak katehoriia teorii vykhovannia [Competence as a category of education theory]. *Humanitarnyi visnyk derzhavnogo vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*: nauko.-teoret. zb. S. 354–357. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4454/1/1Kompetent.pdf> (data zvernennia: 23.03.2021). [in Ukrainian].

Pometun, O. (2004). Zaprovadzhennia kompetentnisonoho pidkhotu – perspektyvnyi napriam rozvytku suchasnoi osvity [Implementation of the competence approach – perspective direction of modern education development]. *Visnyk*. № 22. [in Ukrainian].

Raven, Dzh. (2002). Kompetentnost v sovremennom obshchestve [Competence in modern society]. Moskva. S. 280. [in Russian].

Bekh, I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti: monohrafiia [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv – Chernivtsi: Bykrek. S. 183–187. [in Ukrainian].

Prohrama natsionalnoho vykhovannia u zakladakh osvity Rivnenshchyny na 2020–2025 roky [The program of national education at Rivne region educational institutions for 2020–2025]. (2020). URL: https://www.roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsional%60no-patriotychne-vykhovannya-.php (data zvernennia: 23.03.2021). [in Ukrainian].

Pro osnovni oriientyry vykhovannia uchniv 1–11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy [About the main guidelines education of students of 1–11 grades at secondary schools in Ukraine]: nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 31.10.2011 r. № 1243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v1243736-11#Text> (data zvernennia: 12.03.2021). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 20.04.2021 р.